

SÁNDOR ENIKŐ

„Sohasem mondok el egy mesét ugyanúgy”

Interjú Zalka Csenge Virággal

Régen a közösségek számára természetes volt, hogy korosztálytól függetlenül mindenki meséket hallgatott. Napjainkban reneszánszát éli ez a néphagyomány, a mesemondás az előadó-művészet egyik különleges válfajává vált. A mesemondók világába a 2020-as Év Gyerekkönyv Írója-díj győztese, Zalka Csenge Virág, hivatásos nemzetközi mesemondó engedett bepillantást, és többek között arról is beszélgettünk, hogy miért fontos és jó a kamasz korosztálynak mesélni.

▼ **Talán nem túlzás azt mondani, hogy nem mindennapi hivatást választottál magadnak. Mesélnél arról, miként váltál nemzetközi mesemondóvá?**

✓ Gyerekkorom óta szeretek mesélni, nekem is sokat meséltek a szüleim és a nagyszüleim. Már egyetemista voltam (régészet szakos), amikor először hallottam róla, hogy valaki hivatásos mesemondó. Előtte csak táborkban, osztálytársaknak meséltem, de abban a pillanatban azonnal tudtam, hogy én ezt szeretném csinálni. Sok mindent már a gyakorlatban, az első lépéseim során tanultam meg, és rengeteget segítettek a külföldi mesemondók is, akikkel az interneten felvettem a kapcsolatot. 2016-ban kiadtam a *Mesemondók márpedig vannak* című könyvem (PONT Kiadó), amelyben összegyűjtöttem ezeket a korai tapasztalatokat kezdő mesemondók számára. 2007-ben Kellner-ösztöndíjjal egy évre az USA-ba mentem, ahol részt vettem rengeteg mesemondó-konferencián, képzésen és fesztiválon, majd 2011-ben visszamentem Fulbright-ösztöndíjjal, hogy szerezzek mesemondásból egy mesterdiplomát, majd egy doktori fokozatot. Nem feltétele a diploma annak, hogy valaki hivatásos mesemondó legyen, de én rengeteget tanultam belőle, hatalmas kaland volt! A doktorimat a Bowling Green State University Kulturális Tanulmányok programjában szereztem.

▼ **Hogyan képzeljük el a mesterdiplomás képzést?**

✓ Ez egy interdiszciplináris program: mindenféle, kultúrával kapcsolatos kutatási témát lehetett vinni, és ahhoz válogathattuk össze a kurzusainkat. Én a mesemondó mesterképzésben írt szakdolgozati témámat – a mesemondás és a szerepjátékok kapcsolatát – vittem tovább. Voltak kötelező tantárgyak, de azokon kívül szabad kezet kaptam, és minden félévben olyan órákat vettem fel, amik hasznosak voltak a kutatásaimhoz. A disszertációm végül a digitális szerepjátékok és a mesemondás összefonódásából írtam, azóta megjelent Amerikában könyv formájában is (*Forum-based role playing games as digital storytelling*, McFarland, 2019).

▼ **Milyen a magyarországi mesemondó-közösség, mi a helyzet most, és hogyan látod a mesemondás jövőjét itthon?**

✓ Az elmúlt egy-két évtized alatt lendületet kapott Magyarországon a mesemondás mint szakma. A fellépő (előadó-művész) mesemondók közössége egyre nagyobb, és egyre változatosabb. Sok rendezvény van már felnőttek számára is, aminek külön örülök, mert az emberekben él még a téveszme, hogy a mesélés elsősorban gyerekeknek szóló műfaj (pedig ez régen, a néphagyományban sem volt így). Vannak fesztiválok, konferenciák, műhelyek, képzések és olyan izgalmas közös rendezvények is, mint például a Mítoszok Csatája. Ez egy nemzetközi rendezvénysorozat, amit Clare Murphy ír mesemondó álmodott meg. Magyarországon 2015-ben tartottuk az elsőt, és azóta évente több alkalmat is szervezünk. A Mítoszok Csatájának lényege az, hogy játékos, jó hangulatú keretek között, felnőtt közönségnek meséljünk mítoszokat élőszóban. Azért csata, mert a közönségnek trükkös kérdéseket teszünk fel, amik alapján szavazhatnak a győztes mítoszokra. A célunk mindig az, hogy közelebb hozzuk a világ nagy mítoszait a mai hallgatókhoz, és megmutassuk, mennyire más, ami-

kor előben hangzanak el, és nem könyvből olvassuk őket. A mítoszok sokat elmondanak egy-egy adott nép kultúrájáról, és az emberiség közös szellemi örökségének is részei. A kevésbé ismert mítoszok megmutatják, mennyire sokszínű a világ, és mégis mennyire összekötnek minket ezek a régi történetek.

➤ **Hogyan fogadják külföldön a magyar meséket? Van, amit módosítani kell a meséken ahhoz, hogy külföldön is működőképeseek legyenek?**

✔ A külföldi közönség nagy lelkesedéssel fogadja a magyar meséket, mert azok új, egzotikus mesevilágot tárnak fel. Felismerik a hasonlóságokat, és elcsodálkoznak a különbségeken. Mindig nagy jutalomjáték külföldön magyar meséket mondani. Néha meg kell magyarázni egy-két dolgot, amit egy magyar hallgató ismer a kulturális kontextusból (pl. „nem kerget a tatár”), de ez csak hozzáad az élményhez. Alapvetően a mese olyan univerzális emberi nyelv, amit a világon mindenhol megértenek.

➤ **Ahogy említetted, régésztanulmányaidat követően több amerikai egyetemen is tanulhattál a mesemondásról, mesemondó mesterdiplomát is az Államokban, illetve a doktori fokozatot is a Bowling Green Állami Egyetemen szerezted. Mindemellett az elmúlt évek során mesemondó fesztiválok és konferenciák kapcsán bejártad a világot. Ki tudnál emelni egy-két fontos dolgot, amit a nemzetközi élményeknek köszönhetően tanultál?**

✔ Nagyon sokat tanultam a nemzetközi mesemondóktól arról, hogy mi a mesemondás etikája. Előadóművészként sokszor magányos farkasnak érzi magát az ember, pedig mindannyian egy nagy, nemzetközi szakmai közösség tagjai vagyunk; megosztjuk a forrásainkat, a tapasztalatainkat, és segítjük egymást a munkánk során. Vannak írott és íratlan szabályok, szokások azzal kapcsolatban, hogyan bánunk a másoktól kapott tudással, és hogyan adjuk tovább. A mesemondók nyitott és nagy-lelkű emberek, és ezért nagyon sokat tanultam tőlük arról, mennyire haszontalan dolog a versengés és a féltékenykedés egy szakmán belül. A mindennapi munkámban ehhez igyekszem tartani magam.

Szintén megtapasztaltam, mennyire sokféle lehet a mesemondás mint műfaj. Nagy rajongója vagyok olyan mesélőknek és stílusoknak is, amik a sajátomtól gyökeresen eltérnek. Élvezem, hogy egy ilyen színes közösség tagja lehetek; mindenkitől van mit tanulni, még akkor is (sőt, főleg akkor), ha mások a módszereik, mint nekem.

➤ **A mesemondás élőszavas műfaj. A digitalitás uralta világban hogyan tud fennmaradni a mesemondás, van-e átjárás a médiumok között?**

✔ Az utóbbi egy év során kiderült, hogy a mesemondás képes túlélni a digitális térben is, rengeteg formában. Nyilván egyik sem fogja teljes mértékben pótolni vagy kiszorítani az élőszavas, közvetlen rendezvényeket (nem is ez a cél), de nem kell attól tartani, hogy a mesélés eltűnne a karanténal. Én például pont a „digitális mesemondás” témájában írtam a doktori disszertációm, és az egyik nagy felismerésem az volt, hogy sokkal több közös vonása van a digitális és a hagyományos népi mesélésnek, mint azt sokan gondolnák.

➤ **Több száz mesét tudsz fejből. Milyen szempontok alapján emelsz be a repertoárodba új meséket?**

✔ Mindig az az elsődleges szempont, hogy én magam szeressem a mesét. Sőt, ne csak szeressem, hanem megragadjon bennem. Akkor igazán jó egy történet, ha a mesélő szívvel-lélekkel meg akarja osztani a közönségével. Én mindig ezt a „figyeljete, ez de jó sztori!” érzést keresem a meséimben. Persze vannak dolgok, amik különösen meg tudják hódítani a szívemet, mint például a talpraesett hősnők, a furfangos kópé-figurák, vagy amikor több hős összefog, és csapatot alkotnak.

A másodlagos szempont általában a tematika. Szeretem azokat a kihívásokat, amikor megadott témákhoz kell programot alkotnom (pl. mesék csillagképekről, mesék ételekkel stb.). Ilyenkor mindig egy csomó új, klassz történetet fedezek fel kutatás közben.

➤ **Miként választod ki a meséket a különböző korú hallgatóság számára? Milyen történetek jöhetnek szóba a kisebb korosztály, a kamaszok és a felnőttek esetében?**

✔ Minden korosztálynak megvannak a maga igényei és sajátosságai. Egy mesemondó ráérez ezekre; én nem is szoktam előre megtervezni, mit fogok mesélni, hanem ránézek a közönségre, és megpróbálom megsaccolni, mi az, ami nekik tetszeni fog – korosztályra, hangulatra, érdeklődésre. A kicsiknek nyilván a rövidebb, sok ismétlődéssel ellátott történetek szoktak tetszeni, míg a kamaszoknak már sokkal bonyolultabb, izgalmasabb meséket vagy akár mitológiát, eposzokat válogatok.

▼ A mesehallgatásról a többségnek, ahogy te is céloztál erre, a kisebb, óvodás, kisiskolás korosztály jut eszébe. Több helyen olvasható, hogy kitüntetett figyelemmel fordulsz a kamasz korosztályhoz, sőt *Hősök és pimaszok: Mit és hogyan meséljünk a kamaszoknak?* címmel külön kötetet is szenteltél ennek a korosztálynak, amelyben huszonegy történet mellett a kamaszokkal kapcsolatos tapasztalataidról írtál. Mesélnél arról, miért tartod fontosnak azt, hogy a kamaszok minél több mesét és történetet hallgassanak? Miért ők a kedvenc korosztályod?

✔ Egyrészt szeretek kamaszoknak mesélni, mert nagyon jó közönség. Már sokkal több mindent értenek a mesékből, mint a kicsik, és nagyon klassz meglátásaik, hozzászólásaik szoktak lenni (meg csípem a humorukat is). Másrészt ahhoz képest, hogy már senki sem mesél nekik, nagyon igénylik a történeteket. Végtelen mennyiségben képesek szerelmes meséket, izgalmas kalandokat, hősgendákat hallgatni. A felnőttek is szeretik a mesemondást, ezért nem látom értelmét, hogy a kisiskolások és a felnőttek között átugorjuk ezeket az izgalmas éveket, amelyek ráadásul pont az identitáskeresés, útkeresés időszakát jelentik az ember életében.

▼ Milyen keretek között és hol szoktál kamaszoknak mesélni?

✔ Legtöbbször gimnáziumokban van rá alkalmam, angol- vagy magyarórán, de néha hívnak más tantárgyakhoz kapcsolódóan is (pl. történelem, földrajz, fizika). Megfordulok nyári táborokban, és könyvtári rendezvényeken is volt már rá példa, hogy kamaszoknak meséltem. A Mítoszok Csátája előadásokat is egyre több kamasz látogatja.

▼ Hogyan választod ki a kamaszoknak szánt történeteket?

✔ Igazából elég könnyű dolgom van ezzel, mert a legtöbb saját kedvenc mesém pont ennek a korosztálynak (is) szól. Nagyon szeretem a hősgendákat, a hosszabb, árnyaltabb történeteket, amelyek őket is megfogják. Az ő világukban már nem minden fekete-fehér, ezért a mesék sem azok. Fontos, hogy újat mondjanak a számukra, váratlan fordulatokat mutassanak, a megszokottól eltérő karaktereket vonultassanak fel. A humor is nagyon jól beválik náluk (ha sikerül eltalálni a humorukat). A *Hősök és pimaszok* kötetben példákat gyűjtöttem a legnépszerűbb témákhoz: a magyar *Királylány a koporsóban* például egy hátborzongató kísértettörténet, amely egyben sok mindent elmond a bizalomról és a türelemről is, a lenyűgözően kalandos ír Fianna-legendák pedig a hősiességről és az összetartozásról szólnak. A szerelmes mesék közül az egyik nagy kedvencem *Piros Pipacs Kíaszszony* története, egy orógen (kínai kisebbségi) népmese, amelyben a hősnő álruhában elkíséri a hőst a kalandjaira, hogy meglássa, milyen ember valójában, és együtt győzik le az akadályokat. Nagyon működnek a kamaszoknál a különféle kópékról, bajkeverőkről szóló úgynevezett trickster-történetek is, például az Aesopus nevéhez fűződő sztori Mómoszról, a kritika és a szarkazmus istenéről. (Utóbbi két szereplő látható egyébként a *Hősök és pimaszok* borítóján is.)

▼ Hogyan zajlik az első találkozás egy középiskolás osztállyal? Milyenek a diákok reakciói?

✔ Gyakran meglepődnek, hogy mesemondó jött hozzájuk; azt hiszik, a mesélés kisgyerekeknek való dolog, vagy egyszerűen nem értik, mit akarok tőlük. Olyan is volt már, hogy tüntetőleg lefeküdtek a padra, vagy megkérdezték, ehetnek-e közben (mindkettőt megengedtem, egyik sem zavar). Amikor aztán belecsap az ember egy érdekes sztoriba, lehet látni, ahogy lassan felfigyelnek, és elmerülnek a mesehallgatásban. Nagyon szeretem ezeket a pillanatokat; az első kuncogást, az első meglepett tekintetet. Onnantól már sínen vagyunk.

▼ Nagy felkészülés előzi meg az előadásokat. Előfordul, hogy a közönség reakciója alapján mégis rögtönözni kell?

✔ A rögtönzés az élőszavas mesemondás természetes része. Mindig több mese van a tarsolyomban, mint ami egy órába belefér, hogy helyben tudjak választani közülük. Előre nagyon nehéz megmondani, milyen egy osztály, egy közösség hangulata. Sokszor egyszerűen megkérdezem, mihez van kedvük, mit szeretnének hallani. És igen, olyan is van, hogy egy mese nem talál be náluk; ha látom, hogy nem értik, akkor magyarázatokat szövkö bele, ha pedig unják, akkor felpörgetem egy kicsit. A mesemondás interaktív folyamat, kapcsolat mesélő és hallgatóság között. Az ő reakcióik alakítják a történetet. Sohasem mondom el egy mesét kétszer ugyanúgy.

▼ Milyen típusú meséket, történeteket szeretnek a kamaszok, melyek azok, amelyek untatják őket?

✔ Nagyon szeretik a szerelmes történeteket és a horrort. Ezzel a kettővel bármikor meg lehet fogni őket. A horror alatt persze nem az öncélú riogatást értem, hanem azokat a hagyományos történeteket, amelyek sötétebbek és hátborzongatóbbak, de közben van valami mélyebb üzenetük bátorság-

ról, félelmekről, útkeresésről stb. Szintén szeretik a nagy, epikus kalandokat, hőslegendákat, mítoszokat és azokat a történeteket, amelyeknek váratlan fordulatai vannak. Ilyen meséket válogattam a *Hősök és pimaszok* kötetbe is. Sok ír legendát szoktam mesélni nekik, például mert azokat én is nagyon szeretem. Az utóbbi időben, a Marvel-filmeknek köszönhetően bejött az északi mitológia is.

➤ **A pedagógusok fontosnak tartják, hogy a középiskolások is hallgassanak mesét? Milyen tapasztalataid vannak ezzel kapcsolatban?**

✔ Sokszor el kell magyarázni, miért jó ez a fiataloknak, miért érdemes mesemondót hívni hozzájuk. Ha van egy pedagógus, aki ráérez az ízére, akkor hamar csatlakozni szoktak a többiek is. Nekem az első „beugrom” az angolóra volt (édesanyám gimnáziumban angoltanár), ahol szövegértési gyakorlat címszó alatt meséltem. A diákok mindig meglepődnek rajta, milyen sokat értenek egy meséből; néha meg is szokták kérdezni, „lebutítottam-e” az angol szöveget a kedvükért. Hatalmas önbizalmat ad nekik, hogy egy történetet végig követni tudnak, a népmeséknek pedig pont olyan a struktúrája, hogy ösztönösen érteni lehet. Miután a nyelvtanárok ráéreztek, hogy a mesemondás nem csak az, aminek gondolták, elkezdtek hívni más órákra, iskolai rendezvényekre is.

Amit tovább szeretnék még népszerűsíteni, az az irodalomóra. Nagyon szeretek mítoszokat és eposzokat mesélni, és teljesen más élmény egy diáknak élőszóban hallani, mondjuk, az *Odüsszeiát* vagy a *Gilgamest*, és utána olvasni belőle. Ezt Amerikában sokat csináltam, ott több mesemondó eleve erre szakosodik, de itthon még nem annyira ismert lehetőség. Ilyenkor természetesen nem szó szerint „mondom fel” a teljes szöveget (az elég sokáig tartana), hanem élőszóban mesélek, és csak a hangsúlyos részeknél adok ízelítőt az eredeti nyelvezetből. Ezek a történetek élő előadásra születtek, és döbbenetesen más élményt nyújtanak, ha nem papíron olvassa őket az ember. Természetesen a cél itt is az, hogy felkeltsük a diákok kíváncsiságát, és nagyobb érdeklődéssel, értéssel fogják aztán kezükbe a könyveket.

➤ **A mesemondás és mesehallgatás tudja-e ösztönözni a fiatal hallgatóságot az olvasásra? Mit gondolsz arról, hogy nem olvasnak a kamaszok?**

✔ Én úgy veszem észre, hogy olvasnak ők, csak sokszor nem azt, ami elő van írva nekik (helyette, mondjuk, rengeteg sci-fi, fantasy és képregényt, amelyek mind remek műfajok, de az iskolában ritkán kapnak helyet). A mesemondó szakdolgozatomat abból írtam, hogyan lehet szerepjátékkal – ami az interaktív mesemondás egy fajtája – arra inspirálni gimnazistákat, hogy olvassanak. Kalandokat készítettem nekik az Argonauták mítoszából, egy Arthur-legendából és egy népmeséből, és a játék végére már ők maguk kérdezték, hol van a könyv, amit elolvashatnak hozzá. Sok mesemondó előadásom zárul azzal, hogy többet szeretnének tudni a hősökről, akik szóba kerültek. Szoktam magammal vinni olvasmánylistákat ilyen alkalmakra, vagy együttműködök az iskolai könyvtárosokkal. A mesélés remek lépcső az olvasás felé.

➤ **Milyen nemzetközi tapasztalatod van a kamaszokkal kapcsolatban?**

✔ Amerikában és itthon is sokat meséltem ennek a korosztálynak. Az amerikai kamaszok, talán az iskolarendszerük miatt, sokkal magabiztosabban szóltak bele a mesékbe; nekik természetes, hogy véleményt nyilvánítanak, és ebből nagyon jó párbeszédet kerekedtek a mesélések alkalmával. A magyar kamaszokban pedig azt szeretem, hogy nagyon jó a humoruk, és nagyon nyitottak mindenféle érdekes dolgokra. Kicsit tovább tart, míg feloldódnak, de akkor aztán a lehető legjobb közönség lesz belőlük.

➤ **Az utóbbi időkből a kisebbek felé fordultál, tervezed, hogy célzottan a kamasz korosztály számára is írsz újabb mesegyűjteményt?**

✔ Nagyon szeretnék még kamaszoknak szóló gyűjteményeket kiadni a jövőben. A következő kötetem, ami a *Ribizli* és *A kalóz királylány* harmadik „társa”, egy kicsit már eltolódott ebbe az irányba, több „komolyabb” tündérmese került bele. Tervezem, hogy írok mondákkal és hőslegendákkal foglalkozó kötetet is. Azért szeretek hőslegendákat mesélni kamaszoknak, mert azok sokkal összetettebb történetek a tündérmeséknél. A szereplők már nem fekete-fehérek, megjelennek az érdekes, sokoldalú hősök, és új érzelmi mélységek nyílnak meg a hallgatók számára. Ezekben a történetekben sok az izgalom, a kaland és a dráma is. A kamaszok pont abban az életkorban vannak, amikor minden érzelmet nagyon mélyen élnek meg, és jól tudnak kapcsolódni az olyan legendákhoz, amelyek tükrözik ezt: epikus csaták, nagy szerelmek, legendás barátságok, kalandok életre-halálra. Nekem is ezek a kedvenc történeteim, szeretem megosztani őket a következő generációkkal.